

הקדמה+ פרק 21: ארכיון הכאב: יובל הרפז על מאגר
המידע של קורבנות המלחמה

כוח אזרחי

סיפורי התארגנות מהשטח
בעקבות השבעה באוקטובר

אזי לב-און
שלומית אהרוני ליר

כוח אזרחי

אזי לב-און | שלומית אהרוני ליר

סטימצקי

כוח אזרחי: סיפורי התארגנות מהשטח בעקבות השבעה באוקטובר

Civil power: Stories of grassroots organizing in the wake of October 7

מוציא לאור: סטימצקי-הוצאה לאור
עריכת תוכן ולשון: רתם כסלו
עיצוב עטיפה: תמר לב-און, שירה לב-און
לפניות: publishing@steimatzky.co.il

© כל הזכויות שמורות למחברים

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע,
לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכני אחר,
כל חלק שהוא מהחומר הכלול בספר זה.
שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור
בהחלט, אלא ברשות מפורשת בכתב מהמחבר.
תודות לרשות המחקר באוניברסיטת אריאל על התמיכה בהוצאת הספר

נדפס בישראל 2025

תוכן עניינים

3.....	הקדמה
12.....	פינוי, זיהוי, כבוד : חיים אוטמזגין על עבודת צוותי זק"א בשטח
19.....	כתף להישען עליה : טלי דביר-לבנת על ההתגייסות האזרחית לישיבת שבעה
24.....	למצוא את כולם : קרין נהון על מערך הנעדרים
33.....	טעם של בית : אפרת קליין על מיזם ארוחות שבת ביתיות לגדודים
40.....	לב פתוח בשער 2 : דן פילץ על חמ"ל דיזנגוף סנטר
48.....	חזון בשעת חירום : אבנר סקל על הקמת החמ"ל האזרחי
55.....	חזית אזרחית חרדית : נחומי יפה על הקמת החמ"ל החרדי
60.....	המאבק על המילואים : רותם אבירד צאליק על פורום נשות המילואימניקים
68.....	צו 8 לחקלאות : אוהד רוט על ההתנדבות האזרחית להצלת החקלאות
76.....	גם להם מגיע חיבוק : ענת ליכטר-פלד על המאבק להצלת בעלי החיים מהעוטף
81.....	המאבק להשבת יקיריהם : רונן צור על מטה משפחות החטופים
88.....	תפילת נשים : דפנה מייטליס על קבוצת התפילה שהקימה
93.....	להחזיר את הקול : אליאב בטיטו על מטה ההסברה האזרחי
101.....	הפנים של הסיפור : טל הובר על הקמפיין הבינלאומי למען החטופים
108.....	מהסברה להשפעה : אלה קינן על הפעילות במדיה החברתית
115.....	רשת של חיבור ותיעוד : רותי פרנסדורף על פורום יוזמות התיעוד במלחמה
122.....	להקשיב כדי לזכור : אוהד אופז על פרויקט עדות 710
128.....	זיכרון דיגיטלי : יניב הגי על פרויקט הודעות הוטסאפ משבעה באוקטובר
136.....	תובעים אחריות : יפעת ביטון על פרויקט תיעוד פשעי המין
141.....	יזמות של זיכרון ותקווה : יזהר שי על פרויקט אוקטובר הבא
148.....	ארכיון הכאב : יובל הרפז על מאגר המידע של קורבנות המלחמה
153.....	למפות זיכרון : האחים שריר על תיעוד הטבח באמצעות מפה מקוונת
160.....	האמת שלא תחכה : אייל אשל על ועדת החקירה האזרחית
165.....	תודות

הקדמה

מתקפת שבעה באוקטובר 2023 תפסה את הציבור בכלל, ואת מערכת הביטחון בפרט, בהפתעה מוחלטת. גם את רוב המערכות הציבוריות הותירה המתקפה משותקות וחסרות אונים, דווקא בשעה שבה נדרש מענה מהיר ויעיל במגוון נרחב של תחומים. אבל לצד היותה של המתקפה אחד האירועים הטראומטיים בתולדות המדינה, אם לא הטראומטי שבהם, היא גם מסמנת את עוצמתה של החברה האזרחית - שהתבטאה באלפי יוזמות התנדבותיות מעוררות השראה.

בתוך שעות ספורות היה ברור שמול עוצמת ההרס והכאב נדרשת תגובה מיידית רחבת היקף, חוצה תחומים ומגזרים. בן לילה צצו צרכים דחופים: תמיכה בפצועים, בניצולים, במשפחות שכולות, בקרוביהם של החטופים ובמפונים. הסיוע נדרש כמעט בכל תחום – מקורת גג, ביגוד, מזון וציוד חיוני ועד טיפול בבעלי חיים שננטשו ועזרה לחקלאים. ובשעה שהמענה הממוסד איחר להגיע, החברה האזרחית התגייסה ויצאה ביוזמות שנעו מפעולות פשוטות יחסית, כמו איסוף תרומות והובלת חבילות, ועד התארגנויות מורכבות של בישול לחיילים, תיאום לוגיסטי, מערך הסעות, אירוח וסיוע רגשי.

עם התארכות המשבר והתבהרות עומקם של הכשלים הממסדיים צמחו גם יוזמות מבוססות ידע, שאף הן נועדו למלא את החללים שהשאירה המדינה. כך קמו, למשל, מיזמים רבים בתחום ההסברה. יוזמות אחרות עסקו באיסוף מידע מורכב ורגיש, למשל על החטופים. ככל שחלף הזמן וגברה ההבנה שהממשלה מונעת את הקמתה של ועדת חקירה ממלכתית ואינה מקיימת תחקירים מהותיים במהלך הלחימה, נולדו גם מיזמים עצמאיים, דוגמת ועדת החקירה האזרחית, שנועדו למלא את החלל הזה ולדרוש לקיחת אחריות.

הספר שבידיכם מתעד עשרות מתוך אלפי היוזמות האזרחיות שנולדו מתוך הדחף והצורך לפעול מול הזוועות של שבעה באוקטובר. יוזמות אלה התארגנו

באופן ספונטני על ידי יחידים וקבוצות בלב הכאוס, הבלבול והכאב וסיפקו מענה חיוני ומיידי במגוון רחב של תחומים, ברמה המקומית, הארצית ואף הבינלאומית. הסיפורים שנאספו כאן חושפים כוחות יוצאי דופן של חמלה וסולידריות, אחריות וחדשנות, וממחישים את עוצמתה של החברה האזרחית בישראל ואת יכולתה לפעול ברגעי משבר — ולהצמיח מתוכם תקווה.

ההתנדבות היתה מאז ומתמיד חלק משמעותי מהמרקם החברתי בישראל, אך גל ההתנדבות לאחר שבעה באוקטובר הגיע לממדים חסרי תקדים. הוא זכה לסיקור נרחב בעיתונות, ברדיו ובטלוויזיה, ובשיאו השתתפו בו כמחצית מתושבי המדינה.¹ אנשים שמעולם לא התנדבו בעבר נכנסו למעגל העשייה, תחומים חדשים נוספו לו, והיוזמות שצמחו יצרו תובנות וכלים זמינים במהירות רבה.

הספר מורכב מסיפורים אישיים הפורשים מארג רחב של פעולות לשיקום, לסיוע ולתיקון חברתי, שנולדו מהשטח בעקבות האירועים הקשים. הוא מתבסס על ראיונות עם מובילים ומובילות חברתיים שנחלצו לפעול במגוון תחומים, מתוך תחושת שליחות, אחריות ודחיפות, ודרכם מציג את הפנים השונות והיפות של החברה בישראל. דרך הסיפורים השונים נחשפים הקולות, הפעולות והחוויית מאחורי היוזמות האזרחיות, שנולדו עקב הצורך למלא את החלל במקום שבו המדינה כשלה במתן מענה הולם.

הראיונות לצורך כתיבת הספר נערכו בזום כשנה לאחר אירועי אוקטובר 2023. מרחק הזמן של שנה אפשר למראיינים להתבונן לאחור בפרספקטיבה רחבה יחסית, אך כאשר האירועים עדיין טריים בזיכרונם. חלק מהיוזמות שנידונו עוד היו פעילות בזמן הריאיון.

¹ רוגית בר, מיכל אלמוג-בר, ליאורה ארנון ואנה רוזנפלד, **שנתון ההתנדבות והמעורבות החברתית במלחמת חרבות ברזל לשנים 2023-2024**, המועצה הישראלית להתנדבות, עמ' 17.

כמה תובנות מרכזיות עולות מהראיונות. אחת מהן היא שהמענה הראשוני לצרכים שנוצרו ניתן על ידי אזרחים בעלי עניין, מיומנויות או משאבים, ש"חיפשו מה לעשות" עם פרוץ המשבר והתגייסו לפעולה במהירות, תוך גילוי גמישות והסתגלות לצרכים המשתנים בשטח. שנית, חולשת השירות הציבורי, שהתבטאה בהיעדר תגובה מהירה ומותאמת לצרכים הדחופים בשטח, גם היא הובילה להיווצרות פתרונות אזרחיים. שלישית, כוחה של הניו-מדיה בא לידי ביטוי מרכזי בהתארגנויות. כלים דיגיטליים, כגון ווטסאפ, פייסבוק ומערכות לניהול תוכן, שימשו בהן לגיוס משאבים, להפצת מידע חיוני, לבניית קהילות סיוע ולעזרה בניתוח כמויות עצומות של מידע. לבסוף, כמה מהתארגנויות החירום נהפכו ליוזמות בנות קיימא והתפתחו לארגונים יציבים ומוסדרים, שממשיכים לפעול מעבר לשלב החירום, באופן המחזק את החברה האזרחית גם לאחר שיאו של המשבר.

הספר שם דגש על התארגנויות קבוצתיות, ספונטניות ולא פורמליות – ולא על פעולות של אנשים פרטיים, משמעותיות ככל שיהיו, או על התארגנויות של בעלי עסקים או ארגונים. יוזמות אלה היו משמעותיות מאוד, אך לא בהן מתמקד הספר, אלא בקבוצות של אזרחים שהתאגדו יחד, באופן לא פורמלי ולרוב ללא היכרות מוקדמת, סביב צורך משותף ודחוף. ההתארגנויות הקבוצתיות האלה הן שיעמדו במוקד הסיפורים כאן.

לפני שנתחיל, כדאי להתעכב על ההבחנה בין התנדבות פורמלית להתנדבות בלתי פורמלית. התנדבות פורמלית מתקיימת דרך עמותות, ארגונים וגופים מוכרים, ואילו התנדבות בלתי פורמלית צומחת "מהשטח". הכוונה ליוזמות עצמאיות של יחידים וקבוצות, לעתים קרובות באופן ספונטני ובלתי מתווך, ללא תכנון מראש. הפריחה בהתנדבות הבלתי פורמלית אינה תופעה חדשה. כבר בתקופת משבר הקורונה נרשמה עלייה חדה ביוזמות אזרחיות שהתארגנו מחוץ למסגרות המוסדיות. עם זאת, לאחר מתקפת שבעה באוקטובר התרחבה המגמה בהיקף ובעוצמה חסרי תקדים. לפי המועצה הישראלית להתנדבות,

כחצי מהמתנדבים בשבועות שלאחר שבעה באוקטובר פעלו מחוץ למסגרות מוכרות, לא דרך עמותות או גופים רשמיים, אלא באמצעות חמ"לים אזוריים, קבוצות ווטסאפ ויוזמות שכונתיות ואישיות, שהגיבו במהירות לצרכים שעלו מהשטח.²

אין חולק כי עוצמת ההתארגנות האזרחית לאחר שבעה באוקטובר היתה חסרת תקדים, והשפעתה ניכרת גם חודשים לאחר מכן - בשיח הציבורי, בקהילות ובאופן שבו אנו מבינים כיום את כוחה של החברה האזרחית בישראל. עם הזמן, הנתונים מעידים על ירידה הדרגתית בהיקפי ההתנדבות. בעוד שבאוקטובר 2023 עמד שיעור ההתנדבות הבלתי פורמלית על כ־45 אחוז, הרי שעד סוף נובמבר הוא ירד לכ־29 אחוז.³ ירידה זו מובנת לנוכח השחיקה המתמשכת, ניסיונות החזרה לשגרה והעברת חלק מהמשימות לידיים ממוסדות ומאורגנות יותר. זה המקום להזכיר כי ירידה זו מובנת גם כי האזרחים שהתנדבו יצאו מגדרם כדי לעזור, במציאות קשה אף עבורם, למרות העובדה שזה אינו תפקידם.

הגבול בין התנדבות פורמלית לבלתי פורמלית אינו תמיד ברור ולעתים מיטשטש לחלוטין. למשל, גופים מאורגנים – כמו אחים לנשק או דיונגוף סנטר – פעלו מחוץ למסגרת הפעילות הרגילה, שינו זמנית את ייעודם ונהפכו למוקדי פעילות אזרחית מבוססת מתנדבים. במקביל, יוזמות בלתי פורמליות, שצמחו מהשטח, עברו עם הזמן תהליך של התמסדות, למשל לצורך קבלת תרומות או סיוע מהמדינה. המעבר הזה, שלא תמיד היה פשוט, מדגים את הגמישות של יוזמות אזרחיות ואת יכולתן להסתגל למציאות משתנה ולנוע בין העולמות הפורמליים והבלתי פורמליים בהתאם לצרכים.

² שם, עמ' 22-23.

³ שם, עמ' 17.

לעומת הסיקור התקשורתי, שמתמקד לרוב בגיבורים בשדה הקרב או באנשים שלקחו חלק במבצעי הצלה, הספר שלפניכם בוחר להאיר גיבורים וגיבורות שפעלו בזירה האזרחית – בדרכים מגוונות, לעתים שקטות, אך כולן בעלות משמעות רבה. האנשים שנכיר כאן השקיעו שעות רבות, מחשבה ולפעמים גם משאבים אישיים וכסף כדי לסייע לאחרים בשעתם הקשה.

אנחנו מבקשים לתת במה לאלה שיזמו - מי שגיבשו רעיון, הקימו קבוצה, הובילו, תיאמו ונשאו באחריות גם כשהיקף הפעילות חרג בהרבה מהציפיות. הספר מבוסס על 23 ראיונות עם גברים ונשים שהובילו יוזמות בתחומים מגוונים. הוא פותח צוהר לעולמם ולדילמות שעמדו בפניהם, למניעים לפעולתם, לעמדותיהם כלפי התנהלות המדינה – ולהשפעה החברתית הרחבה של המיזמים, לתפיסתם. באמצעות הראיונות האלה הספר משרטט את דמותם של האנשים ש"החליפו את המדינה" ומעניק מבט רחב על מי שנטלו חלק בחזית ההתנדבות האזרחית לאחר שבעה באוקטובר.

הבחירה להתמקד בראיונות עם יזמים ולא עם מתנדבים "מן השורה" נבעה מהרצון להבין את נקודת המבט הייחודית של מי שעמדו בחזית היוזמה – אלה שלא רק הצטרפו לפעולה, אלא היו הכוח המניע מאחוריה. אין בכך כדי להפחית מחשיבות פעילותם של אזרחים ומתנדבים מן השורה - היא חיונית ומעוררת השראה בפני עצמה. בחרנו להתעמק בזווית של היזמים כדי להבין כיצד נולד הרעיון ואיך הצליחו לגייס אנשים, לארגן מערכים ולהחזיק את המיזם לאורך זמן.

היקף היוזמות שצמחו בעקבות שבעה באוקטובר הוא עצום, ולא ניתן לעשות צדק עם כולן במסגרת ספר אחד. לכן נדרשנו לקבוע קריטריונים ברורים לבחירה, מתוך הבנה שניאלץ לוותר על סיפורים חשובים לא פחות. בחרנו לכלול יוזמות שמייצגות טווח רחב של פעילויות: ראשית, יוזמות פיזיות ומיידיות, כמו חלוקת מזון או סיוע למפונים, ובהמשך פרויקטים מורכבים

יותר שדרשו תכנון, ידע ומיומנויות טכנולוגיות או מקצועיות, כמו מיזמים לתמיכה בנפגעות תקיפה מינית או איסוף מידע ותיעוד.

לצד יתרונותיהן של התארגנויות בלתי פורמליות – הזריזות, הגמישות והיכולת לפעול באופן מידי – שמענו מהמראיינים גם על אתגרים מהותיים. רבים מהם סיפרו כי השקיעו זמן ומשאבים ניכרים בגיוס תרומות וציוד, לא פעם על חשבון העשייה עצמה. בהיעדר מבנה רשמי, רבות מהיזמות לא יכלו בתחילה לקבל סיוע ממשלתי ונדרשו למצוא פתרונות יצירתיים כדי להבטיח את המשכיות הפעולה.

אתגר נוסף ששמענו עליו היה חוסר התיאום מול משרדי הממשלה והגופים האמונים על הטיפול בנושאים השונים, מה שהוביל לבזבוז משאבים, לכפילויות ואף לחוסר יעילות. במצבים כאלה, האתגר לא היה רק ביכולת לזיום, אלא גם ביכולת להשתלב במרחב אזרחי צפוף ורווי יוזמות.

גם ניהול של מתנדבים במסגרת התנדבות בלתי פורמלית התגלה כשדה רווי אתגרים, שעלו שוב ושוב בראיונות עם מובילי יוזמות. בניגוד לגופים פורמליים, שלרוב הם בעלי נהלים ברורים, מערכי הכשרה ותקנים מוגדרים, ההתארגנויות האזרחיות נאלצו להתמודד עם שאלות של ניהול משאבי אנוש בזמן אמת, בלי תשתית קיימת. למשל, כיצד לקלוט מתנדבים חדשים? איך לתדרך אותם ולהבטיח התנהלות מקצועית? איך לבצע התאמה בין המתנדבים לבין התפקידים, במיוחד כשמדובר במשימות רגישות או מורכבות? כמו כן עלו דילמות הנוגעות לצורך בבדיקת רקע למתנדבים ובהבטחת מקצועיותם – במיוחד כאשר מדובר בפעילות עם ילדים ועם בוגרים במצבי פגיעות. כל אלה חייבו את המארגנים לאלתר תוך כדי תנועה ולעתים גם לקחת סיכונים לא מבוטלים.

המילה "הפקרה" חזרה שוב ושוב בראיונות שנערכו לצורך כתיבת הספר, והיא הדהדה – ועדיין מהדהדת – גם בשיח הציבורי והתקשורתי מאז המתקפה.

רבים מהמרוויינים תיארו תחושת נטישה קשה, לא רק במהלך אירועי שבעה באוקטובר עצמם, כאשר אזרחים בקהילות הנגב המערבי, מבליים במסיכות הטבע שנערכו באזור וחיילים נותרו ללא מענה, אלא גם בהמשך הדרך, אז חשו כי בתחומים רבים המדינה אינה מספקת להם את המענה הדרוש.

גופים שהיו אמורים לספק תמיכה מיידית (לרבות רשות החירום הלאומית ופיקוד העורף), שירותי רווחה, פתרונות דיור ומענה לטווח קצר לא היו שם עבור רבים מהנפגעים. גם בטווח הארוך, למדינה לקח זמן רב להקים מערכים מוסדיים שיינתנו מענה מותאם לצרכים. שוב ושוב עלתה מהרציונות התחושה כי מול מצוקה קיצונית, המערכות הממלכתיות כשלו ולא סיפקו גב, מענה או תחושת ביטחון בסיסית. התמונה המצטיירת היא של חוסר בתגובה אפקטיבית מצד מוסדות המדינה בתחומים חיוניים, כמו אספקת אוכל וציוד, הסברה, חקלאות ודאגה לבעלי חיים - ואפילו באיסוף מידע על החטופים. במקביל, מרוויינים רבים הדגישו את הקושי של גופים ממסדיים לשתף פעולה עם יוזמות אזרחיות שאינן פועלות במסגרת פורמלית. חוסר הגמישות הזו פגע במקרים רבים ביכולת לספק מענה מהיר, יעיל ומתואם בזמן אמת.

לא די בכך שרבים חשו צורך לפעול במקום שהמדינה לא סיפקה בו מענה. ליזמים נדרשו גם כלים שיאפשרו להם להגיע לאנשים, לגייס אותם ולנתב אותם לפעולה קבוצתית. על רקע כישלונה של המדינה לספק מענה ראוי ומסודר – התבלטה היכולת של אזרחים להתארגן במהירות בזכות השימוש במגוון כלים דיגיטליים. יוזמות אזרחיות פרחו בהתבסס על פלטפורמות כמו פייסבוק או ווטסאפ, שירותי הענן של גוגל וחברות נוספות ומערכות דיגיטליות לניהול ידע. כלים אלה אפשרו חיבור מידי בין אנשים, תיאום פעולות והקמת מערכי סיוע בתוך שעות.

לצד כלים מתקדמים לניהול, שנתרמו על ידי חברות הייטק שהתגייסו לסייע, קבוצות הוטסאפ התבררו ככלי חשוב, שאפשר לא רק גיוס מהיר של מתנדבים

והפצת מידע מהשטח כלפי מעלה, אלא גם זרימת מידע מלמעלה למטה ותיאום פעילויות אפקטיבי בין יוזמות שונות – מרכיב חיוני לניהול יעיל של פעולה אזרחית רחבת היקף.

ההתארגנויות האזרחיות שצמחו בעקבות אירועי שבעה באוקטובר חושפות את כוחה של החברה הישראלית להתגייס במהירות, ליוזם ולפעול במקום שבו המדינה כשלה. תחושת השליחות והאחריות החברתית הובילו להקמת יוזמות קהילתיות והתארגנויות בלתי פורמליות, שבאמצעות עבודת שטח ובעזרת כלים דיגיטליים הובילו אזרחים לספק מענה לצרכים דחופים, בהיקפים רחבים – לא פעם במקצועיות וביעילות שעלו על אלה של הגופים המוסדיים.

הפרקים הבאים מביאים את סיפוריהם של מי שהיו בלב העשייה: יזמים חברתיים שהקימו חמ"לים, רשתות סיוע ומערכות תמיכה שפעלו תחת לחץ עצום ומתוך תחושת שליחות. דרך עדויותיהם אנו נחשפים למגוון רחב של יוזמות, לאתגרים שניצבו בפניהם וללקחים החשובים שיכולים לשמש בסיס לחשיבה מחודשת על יחסי האזרחים והמדינה, על חזון קהילתי, על סולידריות ועל שיקום חברתי.

הספר נפתח ביוזמות שסיפקו תגובה מיידית לאירועים בשבעה באוקטובר – עבודת צוותי זק"א בשטח, כולל מתנדבים רבים שאינם מסונפים לארגון שפעלו יחד עם המתנדבים הקבועים במשימות הקשות של פינוי גופות, זיהוי והחזרת חפצים; חמ"ל 7 לליווי משפחות בשבעה; וחמ"ל הנעדרים, שעסק באיתור מידע ואנשים תוך שימוש בכלים טכנולוגיים מתקדמים. משם נמשיך ליוזמות שנמשכו לאורך זמן – מיזם ארוחות שבת לחיילים, חמ"ל דינאגוף סנטר, החמ"ל האזרחי, שצמח לגוף אזרחי רחב היקף, והחמ"ל החרדי. לאחר מכן נסקור את פורום נשות המילואימניקים, נעבור למיזמים שפעלו למען סיוע לחקלאים ולהצלת בעלי חיים מהעוטף, למטה משפחות החטופים וליוזמות תפילה ברחבי הארץ ונעמיק ביוזמות הסברה ותיעוד: מטה ההסברה האזרחי,

מיזמים לקידום המודעות להשבת החטופים ולעיצוב נרטיבים בזירה הדיגיטלית, פורום יוזמות התיעוד במלחמה, פרויקט עדות 710, פרויקט הודעות הווטסאפ משבעה באוקטובר ופרויקט תיעוד פשעי המין שבוצעו במהלך המתקפה. נסיים בפרקים המוקדשים למיזמי הנצחה, מידע, ידע וחקירה: פרויקט אוקטובר הבא, המחבר בין משפחות שכולות לבין חברות סטארטאפ ישראליות; מאגר המידע על קורבנות המלחמה; פרויקט מיפוי מקוון של זירות הטבח; ולבסוף – ועדת החקירה האזרחית. כל פרק יספר את סיפורם של האנשים שפעלו, הובילו ויצרו את המיזמים – ומתוך סיפוריהם תעלה תמונה רחבה של החברה האזרחית בישראל בתקופת חירום.

ארכיון הכאב: יובל הרפז על מאגר המידע של קורבנות המלחמה

כשגופי המדינה התקשו לספק מידע ברור על קורבנות שבעה באוקטובר, יובל הרפז – חוקר מוח ומתכנת – בנה את מאגר הנתונים המדויק והמקיף ביותר על הנרצחים ועל החטופים, כולל גיל, מקום מגורים ונסיבות החטיפה והמוות. הפרויקט מוכיח שמידע מדויק ונגיש הוא קריטי בעתות משבר ויכול לתרום להנצחה ולהתמודדות עם טרגדיה לאומית.

ד"ר יובל הרפז, נשוי ואב לשתיים, מתגורר ברחובות ועוסק בפיתוח אפליקציות בתחום מדעי המוח. בשבעה באוקטובר התעדכן יובל במידע שהחל לזרום ברשתות ובתקשורת ושם לב שאין מקום שמאגם את כלל הנתונים. "בהתחלה הופיעו רשימות של נרצחים, וכל הזמן הגיעו עוד נתונים. בהמשך קמו אתרי הנצחה, למשל האתר של ynet". אבל יובל הרגיש שחסר מידע מסודר, דווקא בשעה שהוא נחוץ כל כך, וזיהה את הפער בין הצורך הציבורי האדיר במידע לבין חוסר המענה של הרשויות בזמן אמת.

הוא החליט לפעול בכוחות עצמו, תוך שימוש במה שלמד במהלך הקריירה שלו, שבה היה מעורב בכמה פרויקטים ציבוריים של ניתוח נתונים. למשל, בתקופת הקורונה, "רציתי לראות את המגמות בעיניים שלי, כי איך שזה עובר לציבור בתקשורת זה לפחות 50 אחוז לפי האג'נדה של מי שמדווח. בניתי מאגר גדול של נתונים שמתבסס על נתוני משרד הבריאות והכנתי ניתוחים, פרסמתי גרפים ואפילו עשיתי השוואות בינלאומית". בנוסף לכך, הוא עוסק באיסוף ובהנגשה של מידע על רעידות אדמה, משום שבישראל, אף שהיא

ממוקמת באזור הרגיש של השבר הסורי-אפריקאי, אין מאגר נגיש ועדכני של נתונים הפתוח לציבור. מידע זמין עשוי לאפשר הבנה טובה ומהירה יותר של דפוסי רעידות האדמה ואולי גם לתרום להיערכות טובה יותר. לכן, יובל פיתח קוד שמושך נתונים ישירות מאתר המכון הגיאולוגי, מאגד אותם בטבלה אחת ומנגיש אותם לציבור באמצעות גרפים, טבלאות ומפות.

כך, כשהוא מצויד ביכולות הטכנולוגיות שרכש, החל יובל לבנות מאגר נתונים על קורבנות שבעה באוקטובר כיוזמה אישית, במטרה לארגן ולהנגיש את המידע שהתפרסם בצורה מבובלת ומפוזרת. "התחלתי לעשות את מה שאני עושה, לכתוב קוד שבדוק את המידע שבאתרים" - אתרי חדשות, אתר צה"ל, אתר הביטוח הלאומי ומאגרים ציבוריים נוספים - "בודק אם יש שמות חדשים... מנסה לחלץ מזה את הגיל ואת מקום המגורים וליצור טבלה". הוא גם הבחין שאנשים מצטטים נתונים מהרשימה שיצר מכון המחקר של בלה גרף. "הלכתי לאתר שלה ונעזרתי גם בו בשביל הבנייה הראשונית של האתר. לקחתי את הנתונים מתוך האתר שלה והשתמשתי בהם כתשתית לטבלה הראשונה".

הקוד שכתב יובל אוסף מידע לא רק על הנרצחים בשבעה באוקטובר, אלא על כלל החללים מתחילת המלחמה, כולל בפגיעים שאירעו במהלכה. כאשר התוכנה מזהה רשימות חדשות, "היא מבצעת כ-90 אחוז מהעבודה" — חילוץ הנתונים וארגונם. לאחר מכן הוא עובר על המידע, מבצע בדיקות ומתקן במידת הצורך.

יובל לא פועל לבדו. בשלב מוקדם הצטרפו אליו שגיא אור וקרן ילין מור, שסייעו באיסוף ובארגון של הדאטה, בתיקון שגיאות ובדיקת המידע. הוא לא הסתפק ברשימת שמות ובנתונים "יבשים" ובחר לכלול ברשימה גם קישורים לכתבות מכלי התקשורת השונים, כדי לספק את סיפורו האישי והאנושי של כל אחד מהקורבנות. מטרתו היתה לא רק לתעד, אלא גם לאפשר להבין מה

קרה ואיך. "רוב המידע הנוסף, 95 אחוז, בא מהתקשורת, והיינו צריכים לבדוק מה קרה עם כל בן אדם. לפעמים זאת לא היתה תעלומה גדולה. מי שנרצח בבית שלו בבארי או משהו כזה, אז אפשר להגיד ממש מה הנ"צ של הבית שלו בבארי. לא תמיד אני מפרסם את הרזולוציות האלה, כי יש פה רגישות. אני לא יכול לפרסם כתובות של אנשים. אבל הדאטה הזה כן נאסף ויש לנו את רובו".

לבסיס הנתונים שפיתח עם שותפיו קרא יובל "בסיס הנתונים של שבעה באוקטובר", ומתועד בו כל אדם שנרצח או נחטף, עם פירוט על מה שקרה לו, היכן התרחש האירוע ולעתים גם היכן נרצח. "חוץ מהטבלה יש קצת אמצעים ויזואליים. למשל, יש מפה של איפה שכולם נרצחו. בעיקרון, אם מסתכלים על המפה הזאת, מבינים, למשל, כמה נרצחו במסיבה וכמה נרצחו בבארי".

יובל מדגיש כי ההקפדה על הדיוק בפרטים אינה נובעת רק מתוך עניין אישי, אלא בעיקר מתוך אחריות כלפי המשפחות. "אני רוצה לספר את הסיפור המלא. אנשים נרצחו בדרכים. אנשים החליפו רכב והרכב שלהם נפגע. הם עברו לרכב של משהו אחר, ואז נרצחו בהמשך או שנפגעו שם וברחו בחזרה. היה שם ממש כאוס, ואני צריך לדייק".

הדיוק חשוב גם לצורך תיעוד מדויק של מה שאירע. למשל, הוא מציין מיגונית שלפי דיווחים שונים בתקשורת נרצחו בה 20 אנשים, אך על פי הנתונים שבדיו — נרצחו בה שמונה "בלבד". בזכות הטבלה שיצר ניתן לתקן נתונים שגויים ולהעמיד את העובדות על דיוקן. "הדליקו משואה לחיילים של נחל עוז, אבל לא דייקו לגבי כמה חיילים נפלו שם ולא נתנו את השמות. אפשר להגיד שהפריקט שלי היה מיותר לגמרי אם המדינה היתה עושה את זה כמו שצריך... אבל אנחנו עושים את זה לבד. בעצם כמו בקורונה, מדייקים, משלימים את הנתונים, מציגים תמונת מצב".

מאגר הנתונים המדויק של יובל נהפך למקור מרכזי בישראל בכל הנוגע לאירועי שבעה באוקטובר והמלחמה שפרצה בעקבותיהם. "כל מי שמנסה

להבין משהו — הרבה פעמים מגיע בסופו של דבר לטבלאות שלי. בלא מעט כתבות, גם בטלוויזיה וגם בעיתונות, הכתבים פשוט פונים אלי ושואלים אותי: מה קרה עם זה? מה קרה עם ההוא?"

בשל הפערים הקיימים גם בתמונת המצב המצויה בידי הגופים הרשמיים שחוקרים את האירועים, מאגר המידע מקבל משנה חשיבות. לדברי יובל, אפילו במשטרה ובצבא, גורמים טיפלו בזירה אחת או בהיבט מסוים, בלי ראייה כוללת ובלי ריכוז של כל המידע. "לפעמים מישוה רוצה להבין מה קרה באופן כללי, את התמונה הכללית. אבל אני חושב שגם במשטרה - וגם בצבא, ממה שאני רואה — כל אחד מתמקד בזירה שלו. אין מישוה שאפשר לפנות אליו ופשוט יודע הכול. זאת הנקודה החזקה של המאגר שלי — אפשר למצוא בו כמעט את כל מה שאפשר לדעת על כולם".

כאמור, המאגר שימש בסיס לכתבות בעיתונות ולמאמרים אקדמיים ומספק תמונה מקיפה ומדויקת של האסון. הוא מנגיש מידע קריטי למשפחות, לעיתונאים ולחוקרים. יובל לא הסתפק באיסוף פסיבי של נתונים, אלא גם יצר קשר יזום עם משפחות הקורבנות כדי לאשר את המידע ולמלא פערים. "הרבה פעמים, אם אנחנו רואים שיש קרוב משפחה שפעיל ברשתות החברתיות, אנחנו פונים אליו ומבקשים מידע — והרבה פעמים אנחנו מקבלים".

לעתים, המידע שנאסף סייע למשפחות נוספות להבין טוב יותר מה התרחש. "השבוע מצאתי צילום של רכב שהיו בו שלושה אנשים לפני שנרצחו. אז יכולתי להגיד למשפחה: תראו, כנראה זה קרה שם. זה מאוד מרגש את המשפחות". יובל גם שיתף פעולה עם גופים רשמיים, בהם חוקרי יחידת להב 433, בעיקר בקשר לחקירת הטבח בפסטיבל נובה. ביוזמה משותפת עם ועד משפחות הנובה וצוות נוסף המתעד את הטבח (יוזמת oct7map), שעליה נרחיב בפרק הבא), נוצר שיתוף פעולה שאפשר הצלבת מידע והעברת פרטים אל משפחות הקורבנות, כדי לעזור להן להבין טוב יותר את שאירע.

לעיסוק האינטנסיבי המתמשך במידע על אירועי שבעה באוקטובר ועל המלחמה בכלל עלול להתלוות מחיר נפשי, אבל יובל מרגיש שהוא יודע להגן על עצמו: "בעיקרון אני מאוד משתדל לא להיחשף לחומרים גרפיים. זה הרבה פעמים לא הכרחי, אם כי לפעמים אין ברירה... אני לא אוהב את זה. למשל, עשינו פרויקט גדול למיפוי קשרי המשפחה בטרגדיה הזאת, יחד עם הנציבות האזרחית לפשעי חמאס נגד נשים וילדים. שם הם עברו על כל החומר — איזה ילד נרצח בפני אחותו, ממש כל הזוועות הכי גדולות. הם היו צריכים לעבור על כל זה. זה לא משהו שאני מסוגל לעשות".

יובל אומר שתחושת העשייה ממלאת אותו סיפוק, ובכל זאת הוא צריך לפעמים הפסקה מהפרויקט. "בסך הכול אני לא מרגיש שאני נפגע מנטלית או רגשית מהעסק הזה, אבל יש ימים שאני צריך לעזוב את זה בצד ולהגיד: אוקיי, זה היה קצת יותר מדי היום... אני גם ככה יושב שעות על נתונים בזמני הפנוי, אז אני פשוט עושה עכשיו פחות אסטרנומיה. אני מת על אסטרנומיה. אני לוקח תמונות מהחלל ויוצר מהן תמונות מדהימות. קצת כואב לי שהזמן הולך על אסונות לאומיים ולא על דברים שאני נהנה לעשות. אבל זאת טראומה, זה פצע פתוח, ואני מתעסק בזה. מבחינתי, זה מה שצריך לעשות כרגע".

פרויקט המיפוי ממחיש כיצד גמישות, יוזמה אישית ושיתופי פעולה גוברים לעתים על המערכות הגדולות אך המסורבלות של המדינה, במיוחד כאשר הן אינן ערוכות לפעולה. "גם בקורונה וגם עכשיו הבנתי שמדינה זה דבר גדול ומסורבל... לפעמים צריך משהו שדומה יותר לסטארט-אפ: זריז, ענייני, גמיש, שמסתער על הנושא. אני מבין שממשלה או משטרה או צבא לא יכולים להתנהל כמו שלושה אנשים, שהופכים את העולם ועושים מה שהם רוצים. לפעמים אזרחים, כגוף קטן ויעיל, יכולים להשיג הרבה — וגם להנגיש את זה לציבור בצורה יותר טובה".

כוח אזרחי

סיפורי התארגנות מהשטח
בעקבות השבעה באוקטובר

הספר **כוח אזרחי** פורש מארג עשיר של יוזמות אזרחיות שצמחו מהשטח בעקבות מתקפת הפתע של חמאס בשבעה באוקטובר 2023. יוזמות אלו נולדו מתוך תחושת שליחות ורצון לסייע לנוכח ואקום מוסדי, והפכו לתשתית של סולידריות, תקווה ופעולה. הן אפשרו למיליוני ישראלים להתגייס, להציע פתרונות יצירתיים, ולהיות שותפים פעילים במאמץ ההצלה והשיקום בעיתוי קריטי.

הספר מביא את סיפוריהם של יזמיות ויזמים שהקימו חמ"לים, ליוו משפחות אבדות, פעלו להשבת נעדרים וחטופים, סיפקו מזון, ציוד וסיוע רפואי, תיעוד עדויות, סייעו לחקלאים, הגנו על בעלי חיים והובילו מאמצי הסברה – כל זאת תוך הפגנת כישורי ארגון, יוזמה והובלה יוצאי דופן.

פרקי הספר מבוססים על ראיונות שנערכו כשנה לאחר אירועי השבעה באוקטובר, ומציעים מבט ייחודי על רוח היזמות האזרחית שנולדה מתוך השבר. מהעדויות עולה כי אזרחים בעלי מומחיות, משאבים או יוזמה אישית היו במקרים רבים הראשונים לזהות את הצרכים ולפעול; היעדר תגובה מהירה מצד המדינה יצר מרחב פתרונות מהשטח; כלים כמו פייסבוק, ווטסאפ ומערכות לניהול תוכן שימשו אמצעים חיוניים להתארגנות; ורבות מהיוזמות הצליחו להתבסס ולהמשיך לפעול גם לאורך זמן.

פרקי הספר כוח אזרחי ממחישים כיצד התנדבות לא-פורמלית, שצמחה בעקבות אירועי השבעה באוקטובר, סיפקה מענה ראשוני, גמיש וקריטי לצרכים הדחופים בשטח, ומשקפים את כוחה של החברה האזרחית בישראל להתארגן ולפעול במהירות בעיתות חירום.

כוח אזרחי

אזי לב-און | שלומית אהרוני ליר

י.א.מ.י.מ.

steimatzky.co.il

סטימצקי

הוצאה לאור

0 021014 093284

92 ₪ (כולל מע"מ)